

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i08.013>

UDK 81'25:81'373.7

<https://orcid.org/0009-0004-8231-6689>

SO'Z BIRIKMALARI VA FRAZELOGIZMLAR TARJIMASI: MUQOBILLIK VA TRANSFORMATSIYA

Babajanova Yakitjan Masharipovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti katta o'qituvchi

ym_babajanova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada so'z birikmalari va frazeologizmlarni tarjima qilish jarayonining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda tarjimada muqobillik (ekvivalentlik) tamoyillari hamda frazeologik birliklarni boshqa tilga o'g'irishda qo'llaniladigan transformatsiya usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, so'z birikmalari va frazeologizmlarning semantik, stilistik hamda madaniy xususiyatlari tarjima jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishi yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklarni tarjima qilishda muqobil ifodalarni topish, kontekstni to'g'ri talqin qilish va turli tarjima transformatsiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: so'z birikmalari, frazeologizmlar, tarjima, muqobillik, transformatsiya, frazeologik birliklar, semantik ekvivalentlik, tarjima strategiyalari.

ПЕРЕВОД СЛОВСОЧЕТАНИЙ И ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ: ЭКВИВАЛЕНТНОСТЬ И ТРАНСФОРМАЦИЯ

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты перевода словосочетаний и фразеологических единиц. Особое внимание уделяется принципам эквивалентности в переводе, а также трансформационным методам, применяемым при передаче фразеологических единиц на другой язык. Рассматриваются семантические, стилистические и культурные особенности словосочетаний и фразеологизмов, влияющие на процесс перевода. Результаты исследования показывают, что успешный перевод фразеологических единиц требует точного понимания контекста, поиска адекватных эквивалентов и применения различных переводческих трансформаций.

Ключевые слова: словосочетания, фразеологизмы, перевод, эквивалентность, трансформация, фразеологические единицы, семантическая эквивалентность, переводческие стратегии.

TRANSLATION OF WORD COMBINATIONS AND PHRASEOLOGICAL UNITS: EQUIVALENCE AND TRANSFORMATION

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of translating word combinations and phraseological units. Particular attention is paid to the principles of equivalence in translation as well as the transformational methods used in rendering phraseological units into another language. The study examines the semantic, stylistic, and cultural characteristics of word combinations and phraseological expressions and their influence on the translation process. The findings indicate that successful translation of phraseological units requires accurate interpretation of context, identification of appropriate equivalents, and the use of various translation transformations.

Keywords: word combinations, phraseological units, translation, equivalence, transformation, phraseology, semantic equivalence, translation strategies.

KIRISH

So‘z birikmalari, frazeologizmlar, obrazli ifodalarni tarjima qilish — bu til va madaniyatni chuqur anglashni talab qiluvchi murakkab lingvomadaniy jarayondir. Tarjimon bu jarayonda nafaqat tilning lingvistik tizimini, balki uning madaniy konnotatsiyalarini ham puxta bilishi zarur. Shuningdek, tarjimonning tajribasi, madaniyatlararo kompetensiyasi hamda kreativ yondashuvi tarjimaning samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sirasiga kiradi.

Frazeologik birliklar va obrazli ifodalarning tarjimasi tilshunoslik, tarjimashunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida tizimli o‘rganilgan bo‘lib, ularning semantik, pragmatik, stilistik va madaniy jihatlari zamonaviy tadqiqotlarda alohida e‘tiborga molikdir. Bunday lingvistik birliklarni tarjima qilishda metodologik yondashuvlar — qiyosiy-taqqosiy, semantik, pragmatik va madaniy-antropologik tahlil usullari qo‘llaniladi. Ushbu yondashuvlar tarjimonlarga frazeologik birliklarning mazmuniy qatlamlarini hamda ularning madaniy-ekspressiv yuklamalarini yangi til muhitida to‘laonli yetkazishda yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O‘zbekistonda olib borilayotgan ilmiy-tadqiqotlar frazeologik birliklarning milliy koloritini saqlagan holda ularni boshqa tillarga adekvat tarjima qilish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Bu esa tarjimada madaniyatlararo muloqotning samaradorligini ta‘minlash bilan birga, tilning gumanitar boyligini ham namoyon etadi.

Tarjimon boshqa tildagi asarni ona tiliga tarjima qilarkan, tarjima matni mazmun va tuzilish jihatidan asl matnga maksimal darajada yaqin bo‘lishi zarur. Ana shundagina tarjima asarining adekvatligi va muvaffaqiyati ta‘minlanadi.

Shuningdek, tarjimaning sifat darajasi tarjimada foydalaniladigan muqobil vositalarning to‘g‘ri tanlanishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bu omil tarjimaning semantik to‘liqligini va stilistik sodiqligini ta‘minlaydi.

Tarjimon iboralarni tarjima qilishda ularning semantik konnotatsiyasini, kontekstual mazmunini va stilistik ohangini to‘g‘ri talqin qilgan holda, tarjima tilida ham xuddi shunday

badiiy-ta'sirchan ifodani yaratishga intilishi lozim. Bu borada iboraviy birliklarning lingvomadaniy xususiyatlarini e'tiborga olish muhim ahamiyatga ega bo'ladi. "Tarjima adabiyoti – boshqa bir xalq adabiyotidan tarjima qilingan asarlar. Badiiy tarjima adabiy asarning faqat mazmunini ifodalab berishgina bo'lmay, balki badiiy fazilatlari va uslub xususiyatlarini saqlab qolishni talab etadi." [1]

Mazkur maqolada Toshkentda 2011- yilda chop qilingan "Amerika hikoyalari" to'plamiga kirgan Jozef Epshteyn, Beverli Jensen, Roy Kesey, Stellar Kim, Eyrin Kayl, Richard Russo, Keyt Uolbertlarning Faxriddin Nizomov, Shoahmad Mutalov, A'zam Obidov tarjimasidagi hikoyalar asliyat bilan qiyoslanib, matnda uchraydigan so'z birikmalari, frazeologizmlar, obrazli ifodalar tahlil doirasiga tortildi.

O'zbek kitobxonlari E.Xeminguey, T.Drayzer, M.Tven, O.Genri. J.London singari zamonaviy amerika adabiyotining titan yozuvchilarini juda yaxshi bilishadi va ularning asarlarini o'qishgan. Ammo biz yuqorida tilga olgan yozuvchilarini bugungi o'zbek kitovxonlari tanimaydi. Chunki, ular hozirgi Amerika adabiy jarayonining tilga tushgan hikoyanavislaridir. Shu o'rinda bu AQSH adabiyoti vakillari haqida qisqacha ma'lumot beramiz.

Josef Epshteyn – "Golden bolalari", "Aql bovar qilmas yahudiy bolalar" deb nomlangan ikkita hikoyalar to'plamining muallifi.

Beverli Jensen – "Dafn marosimi" asari muallifi. Bu asar 1956 yilgi halokatli muz yomg'iri paytida ro'y bergan real voqealariga asoslangan.

Roy Kesey – "Har yerda", "Dunyodagi hech narsa" kitoblarining muallifi. "Har yerda" hikoyalar to'plami uchun 2005 yilda "Bulfayt Media Litl Buk" mukofotiga sazovor bo'lgan. Uning asarlari "Maksuinis", "The Nyu England Revyu", "Nins Letter" "Azer Voises" singari jurnallarda, shuningdek, "Nyu Sadden Fikshn 2006" da va badiiy asarlar beriladigan "Robert Olen Batler" tariqasida chop etilgan.

Stellar Kim – Seul shahrida tug'ilib, Nyu-Yorkda voyaga yetgan. U Boston kollejini bitirgan va Nyu-York shahri universitetining Bruklin kollejida nafis san'at magistri darajasini tamomlagan. S.Kim Bruklin kolleji va Albertus Magnus nomidagi kollejda ingliz tilidan dars beradi. Bugungi kunda u Bostonda yashaydi. U "Zi Ayova Revyu" va "Zi Atlantik Monsli" jurnallarining yozuvchilariga beriladigan mukofotiga sazovor bo'lgan. Muallifning ilk kitobi "Natijalar va taassurotlar" hikoyalar to'plamidir.

Eyrin Kayl – "Hayvonlar ilohi" deb nomlangan ilk hikoyasi "Skribner" nashryotida chop etilgan. Uning hikoyalarti "Zi Atlantik Monsli", "Zi Jorjiya Revyu", "Stori Kvorterli" va boshqa nashrlarda chop qilingan. U Montanna universitetida nafis san'at magistri ilmiy darajasini olgan. Adabiyot sohasidagi xizmatlari uchun "Rona Jaffe" va "Milliy jurnal mukofoti"ga sazovor bo'lgan.

Richard Russo – rommonnavis va ssenarist. U 2002 yili "Saltanat inqirozi" romani uchun Pulitzer mukofotiga sazovor bo'lgan. U hozirgi kunda Men shahrida yashab ijod qiladi.

Keyt Uolbert – "Kiyoto bog'lari" va "Milliy kitob mukofoti" ning sovrindori. Muallifning "Kelib chiqishimiz" romani hamda "U qayerga ketdi" hikoyalar to'plami chop

qilingan. Uning hikoyalari “Zi Nyu Yorker”, “Zi Peris Revyu”, “Zi Antiox Revyu”, “DablTeyk”, “Pushkart” mukofoti tazkirasi va “2000 yilgi O’Genri nomidagi mukofotga loyiq ko‘rilgan hikoyalar” to‘plamida boshqa asarlar qatori chop etilgan. Bugungi kunda u Nyu-Yorkda istiqomat qiladi.

Quyida “Amerika hikoyalari” to‘plamiga kirgan J.Epshteyn, B.Jensen, R.Kesey, S.Kim, E.Kayl, R.Russo, K.Uolbertlarning hikoyalarida uchraydigan iboralar, so‘z birikmalari va obrazli ifodalar tarjimasiga diqqat qaratamiz.

Masalan, J.Epshteynning “Ukaginam Ilay” nomli hikoyasidan olingan quyidagi ibora tarjimasini tahlil qilamiz:

Asliyat: “Where make your dough is in buying” (J.Epstein. “My brother Eli”)[2].

O‘zbekcha tarjimasida (F.Nizomov tarjimasida):

“Noningni mol sotib topasan” (J.Epshteyn. “Ukaginam Ilay”)[3].

Ushbu parchada uchraydigan iborada “dough” so‘zi ingliz tilida sleng qatlamiga mansub bo‘lib, “pul” ma’nosida ishlatiladi. “Make your dough” iborasi ko‘chma (metaforik) ma’noga ega bo‘lib, “pul ishlab topmoq” degan mazmunni bildiradi. Tarjimada bu ifodaga mos adekvat ekvivalent tanlash muhim bo‘lib, tarjimon F.Nizomov tomonidan “noningni topmoq” shaklida berilgan bo‘lib, bu o‘zbek tilida “tirikchilik qilmoq”, “ro‘zg‘or yuritmoq”, “pul topmoq” kabi ma’nolarni anglatadi.

Mazkur tarjima o‘zbek tilining lingvomadaniy xususiyatlariga mos tushgan, shuningdek, asl matndagi mazmuniy va stilistik konnotatsiyalarni saqlab qolgan holda berilgan. Bu holat tarjimada ekvivalentlik va adekvatlik tamoyillarining muvaffaqiyatli qo‘llanganini ko‘rsatadi.

Quyidagi ibora Jozef Epshteynning hikoyasidan olingan bo‘lib, undagi sleng va kontekstual ma’nolar tarjimada yuqori darajadagi ekvivalentlik bilan ifodalangan:

Asliyat: “Heavy lifting wasn’t in my kid brother’s line” (J.Epstein. “My brother Eli”)[2].

O‘zbekcha tarjimasida (F.Nizomov tarjimasida):

“Og‘ir yuk ko‘tarishni ukamni jinni suymas edi” (J.Epshteyn. “Ukaginam Ilay”)[3,21].

Ushbu jumlada ingliz tilidagi “in someone’s line” iborasi “biror kishining odatdagi faoliyat sohasi, fe‘l-atvoriga mos yoki o‘ziga xos ish” degan ma’noni bildiradi. Jumladagi “wasn’t in my kid brother’s line” iborasi esa qahramonning ukasi og‘ir jismoniy mehnatni xushlamasligi, u uchun bu ish yot bo‘lganini bildiradi.

Tarjimada bu ibora o‘zbek milliy konnotatsiyalariga mos ravishda “jinni suymas edi” deb berilgan. Bu xalqona obrazli ibora bo‘lib, badiiy matnda emotsional ta’sirchanlikni va jonli xalq tilining ruhini kuchaytirib berishga xizmat qilgan. Bu esa tarjimada funksional ekvivalentlikning muvaffaqiyatli qo‘llanilganini ko‘rsatadi.

Muallif J.Epshteynning “Ukaginam Ilay” hikoyasida uchraydigan iboralar va ular ishtirok qilgan jumalarni asliyat bilan taqqoslagan holda jadvalda beramiz.

Asliyatda gi	O‘zbekcha tarjimada	Asliyatdagi ibora ishtirok etgan jumla	O‘zbekcha tarjimada ibora ishtirok etgan jumla
-----------------	------------------------	---	---

iboralar (J.Epstein. “My brother Eli” story)	iboralarning ifodalanishi “Ukagainam Ilay” (F.Nizomov tarjimasida)	https://www.jstor.org/stable/20464597	Amerika hikoyalari. – Toshkent: SMI-ASIA, 2011.
to beat up	itday kaltaklamoq	“Her second husband, a car salesman named Ralph Singer, used to beat her up.”	Avtomobil savdosi bilan shug‘ullanuvchi ikkinchi eri Ralf Singer uni itday kaltaklar edi.(B.21).
on fire with ambition	yulduzni benarvon urmoq	“In the Packard’s Running Board, the character Eugene—me, that is—is on fire with ambition and wanting to impress his boss, who runs a large auto-parts store.	“‘Pakkard’ avtomobili zinapoyasi”dagi Yujin obrazi – menman – u yulduzni benarvon urush uchun tinib-tinchimaydi, hayhotday avtomobil ehtiyot qismlari do‘koni xo‘jayiniga yoqsam deydi.”
to go too far/ break off	Quyushqondan chiqmoq/ orasini buzmoq	“I tend to go too far, and I really didn’t want to break things off with Eli, not yet anyhow.”	“Quyushqondan chiqib ketadigan odatim bo‘lgani uchun Ilay bilan oramizni buzish niyatim yo‘q edi.”
-	tosh otmoq/jonon yog‘ilmoq	“Sex is hanging everywhere, like salamis in a delicatessen”.	“Daraxtga tosh otsang, jonon yog‘iladi”
-	bir pulga qimmat odam bo‘lmoq	“I don’t think Eli knows how small, how truly insignificant, he really is.”	“Ilay qanchalik mayda, qanchalik bir pulga qimmat odam ekanini bilmaydi”
-	po‘stagimni qoqmoq	“My own father, who was a physician, never had much time for me, and when he did, he was hypercritical.”	“Asl kasbi ruhshunos bo‘lgan otamning esa menga qarashga vaqti bo‘lmas, mabodo bo‘lib qolsa, rosa po‘stagimni qoqar edi.”
-	osh-qatiq bo‘lmoq	“Where do you come to know a thug like Gusio? – I asked.”	“Gusioday kallakesar bilan qayerda osh-qatiq bo‘la qolding? – deb so‘radim men.”
-	ko‘ngli ochiq odam	“A very amiable fellow, or so he at first seems.”	“Juda ko‘ngli ochiq odam bo‘lib tuyulgan edi.”
all I can tell you	gapning po‘stkallasini aytmoq	“Look, Lou, without going into details, all I can tell you is that I don’t have the money and no prospects of getting it except from you.”	“Lu, mayda-chuyda gaplarni qo‘yib turaylik, gapning po‘stkallasini aytsam, sendan boshqa hech kim manga pul bermaydi.”
getting up the courage/-	yurak yutmoq/ ko‘z oldimga keltirmoq	“When I remember how much he feared death, I shudder at the picture of him getting up the courage to put	“O‘limdan qanchalik qo‘rqqanini eslasam, uning yurak yutib, to‘pponchani og‘ziga solgani va

		the gun in his mouth and then pulling the trigger.”	tepkini bosganini ko'z oldimga keltirib titrab ketaman.”
--	--	--	---

Yuqoridagi jadvalda “Ukaginam Ilay” hikoyasida uchraydigan jami 15 ta ibora asliyat matn bilan taqqoslanib, mutarjimning asliyatda mavjud bo'lgan va mavjud bo'lmagan iboralarini o'zbekchalashtirishdagi mahorati, frazeologizmlarni ikkinchi tilda ifodalashda qo'llagan tarjima prinsiplarini tahlil etamiz. Tarjimon “*beat her up*” iborasini “*itday kaltaklar edi*” deb o'zbek tiliga o'g'irgan. Bizningcha, F.Nizomov asliyatdagi frazeologizmga mos ekvivalent tanlay olgan.

Shunigdek, hikoya matnida uchraydigan “*on fire with ambition*” iborasi **bo'lib, u ingliz tilida kuchli ishtiyoq, orzu va yuksak motivatsiyani ifodalaydi**. O'zbekcha tarjimada “*on fire with ambition*” iborasiga teng ekvivalent sifatida “*yulduzni benarvon urmoq*” iborasini tanlagan. Ushbu ibora o'zbek xalqiga xos obrazli ifoda bo'lib, abjir, epchil, uddaburon insonlarga nisbatan ishlatiladigan metoforik iboradir. O'zbek tilining frazeologik lug'atida bu iboraga quyidagicha izoh berilgan: “**Yulduzni benarvon uradigan** har qanday ishni abjirlik bilan bajaradigan (*salbiy*)”[4]. Demak, tarjimon teng ekvivalentlik asosida inglizcha iboralarini o'zbek tilida to'g'ri ifodalay olgan.

Asliyatda uchraydigan “*go too far*” iborasi bo'lib, u ingliz tilida “*haddan oshmoq, me'yorni buzmoq*” degan ma'noni bildiradi. Tarjimada bu ibora “*quyushqondan chiqmoq*” obrazli frazeologizm bilan almashtirilgan. Bu ibora o'zbek tilining izohli lug'atida quyidagicha izohlangan: “**Quyushqondan [tashqari] chiqmoq** kim? mumkin bo'lganidan ortiq narsaga botinmoq.” [4, 428] Bizningcha, tarjimon “*go too far*”ga “*quyushqondan chiqmoq*”ni teng ekvivalentlik asosida muqobil variantini topa olgan.

Asliyat matndagi “*sex is hanging everywhere like salamis in a delicatessen*” iborasi tarjimada bu ibora “*daraxtga tosh otsang, jonon yog'ilmoq*” tarzida mos muqobillik asosida o'g'irilgan.

Tarjimon bu ifodaning erkak kishining og'zidan aytilganini inobatga olib, uni o'zbek xalqiga xos obrazli frazeologizm “*Daraxtga tosh otsang, jonon yog'iladi*” iborasi bilan ifodalagan. Bu esa matnning milliylikka mos, kontekstga mos, estetik ifodasini yaratishga xizmat qilgan.

Tarjimon asliyatda so'z birikmalari va sifatlar o'rniga ularga mos tarzda jonli va obrazli o'zbekona iboralarni erkin ijodiy tarzda tarjima nusxada ifodalagan. Masalan, asliyatdagi “*hypercritical*” so'zining leksik ma'nosi “*o'ta tanqidiy yondoshuvchi*” otaning bolasiga nisbatan munosabatini roviy-qahramon tilidan o'zbek tilida “*po'stagini qoqmoq*” iborasi bilan berilib, matnga emotsional teranlik va milliylik bag'ishlangan. O'zbek tilini izohli lug'atida bu ibora shunday izohlangan: “**Po'stagini qoqmoq** kim? kimning? ayovsiz tanqid qilmoq.”[4, 394] Demak, tarjimon asliyatda oddiy so'z o'rniga jonli iborani muqobil variant sifatida tanlagan. Tarjimonning bunday ishlash prinsipini qoralab bo'lmaydi. Chunki, u tarjima jarayonida leksik, grammatik, frazeologik transformatsiyalar qilishi mumkin.

Quyidagi misolda esa asliyatda uchraydigan “*come to know*” iborasini o‘zbek tilida mutarjim “*osh-qatiq bo‘lmoq*” iborasi bilan muqobil variant sifatida o‘zbekchalashtirgan. Darhaqiqat, ingliz tilidagi bu iboraga o‘zbekcha variant juda mos tushgan. “*Osh-qatiq bo‘lmoq*” iborasi o‘zbek xalqi orasida faol ishlatiladigan obrazli ifodalardan bo‘lib, u aralashib keta oladigan, tez qalin do‘st bo‘lib til topshib ketadigan odamga nisbatan ishlatiladi. O‘zbek tilining izohli lug‘atida bu ibora shunday izohlangan: “**Osh-qatiq bo‘lmoq** kim? kim bilan? Munosabatlari juda yaxshi bo‘lmoq, do‘stlashmoq, o‘zaro yaxshi kelishmoq.”[4, 381]

Bugungi zamonaviy Amerika adabiyoting yana bir hikoyanavisi Stellar Kimning “Natijalar va taassurotlar” hikoyasi Shoahmad Mutalov tarjimasida o‘zbek kitobxonlariga taqdim etilgan. Hikoya matnida iboralar uchraydi, biz ulardan ba’zilarini quyidagi jadvalda beramiz.

Asliyatdagi iboralar (Stellar Kim. “Findings and impressions” story)	O‘zbekcha tarjimada iboralarining ifodalanishi “Natijalar va taassurotlar” (Sh.Mutalaov tarjimasida)	Asliyatdagi ibora ishtirok etgan jumla https://www.jstor.org/stable/20152212	O‘zbekcha tarjimada ibora ishtirok etgan jumla Amerika hikoyalari. – Toshkent: SMI-ASIA, 2011.
-	yo‘l bermoq	“I allowed myself to turn into a romantic.”	“Romantik hissiyotlarga yo‘l berdim.”
-	nazari past	“She hated me, that despicable old woman.”	“U mendan nafratlanardi, o‘sha nazari past kampir.”

Tarjimon Sh.Mutalov S.Kim hikoyasida uchraydigan ko‘pgina so‘z birikmalari va sifatlar o‘rniga unga mos ravishda o‘zbek tilidagi obrazli, jonli iboralarni transformatsiya qilgan. Masalan, asliyatdagi “*allowed myself*” so‘z birikmasi o‘rniga “*yo‘l berdim*” iborasini tanlagan. Bu ibora o‘zbek tilining izohli lug‘atida shunday izohlangan: “**Yo‘l bermoq**” 1 kim? kimga? Yoki nimaga? (harakatdagi narsaga) o‘zi chetlanib, boshqaning o‘tishiga yo‘l bermoq. 2 nima? yoki kim? nimaga? yoki kimga? monelik qilmaslik.”[4, 583]. Ushbu ibora o‘zbek tilida ichki holatni anglatishda keng ishlatiladi va kontekstdagi hissiy holatni to‘liq aks ettiradi. Bu yerda erkin tarjima orqali ma’nodoshlik va stilistik moslik ta’minlangan.

Shuningdek, asliyatdagi “*despicable*” sifat so‘zga mos ravishda “*nazari past*” iborasi tanlangan. Ingliz tilidagi “*Despicable*” so‘zi “*jirkanch*”, “*pastkash*” ma’nosini bildiradi. Tarjimon Sh.Mutalov asliyatdagi so‘zni “*nazari past*” iborasi bilan almashtirgan. Tarjimachilikda bunday holatlar juda ko‘p kuzatiladi. Har bir tarjimonning o‘z ishlash prinsipi bo‘ladi. Sh. Mutalov leksik, frazeologik, grammatik transformatsiyalardan unumli foydalangan. Bu ibora nafaqat semantik jihatdan mos, balki milliy konnotatsiyani

_____ **Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar 2026-yil 8-son** _____ **B seriya**
 kuchaytiruvchi vosita sifatida xizmat qilgan. Shuningdek, iboraning salbiy ohangi yumshoqroq, ammo mazmunan to‘liq saqlangan.

Azam Obidov tarjimasidagi Amerikalik hikoyanavis E.Kaylning “Sadoqat” hikoyasida ham ba’zi iboralar tarjimasiga to‘xtalamiz.

Asliyatdagi iboralar (Aryn Kyle. “Alligiance” story)	O‘zbekcha tarjimada iboralarining ifodalanishi “Sadoqat” (A.Obidov tarjimasida)	Asliyatdagi ibora ishtirok etgan jumla https://www.jstor.org/stable/20152212	O‘zbekcha tarjimada ibora ishtirok etgan jumla Amerika hikoyalari. – Toshkent: SMI-ASIA, 2011.
-	yo‘l bermoq	“I allowed myself to turn into a romantic.”	“Romantik hissiyotlarga yo‘l berdim.”
-	nazari past	“She hated me, that despicable old woman.”	“U mendan nafratlanardi, o‘sha nazari past kampir.”
-	og‘zini juftlamoq	“Glynnis opens her mouth to tell about Jeremiah throwing worm guts into Leora's hair, but before any sound can come out, her father holds up his hand. ‘No,’ he says. ‘Something good.’”	“Glinnis Jeremi Leoraning sochiga uloqtirgan chuvalchang haqida og‘zini juftlagani hamono, dadasi qo‘lini ko‘targancha: ‘Yo‘q-yo‘q, yaxshiroq biror narsa aytib ber,’ dedi.”
-	Ichagimiz uzilib-uzilib kulmoq	“We used to laugh until we threw up.”	“Ichagimiz uzilib-uzilib kulardik!”
-	ko‘rgani ko‘zi yo‘q	“She hates Leora for being so weak, for making it so easy.”	“Uni shunchalik zaif va notavon ekanligi uchun ko‘rgani ko‘zi qolmadi.”

Asliyatdagi “*opens her mouth*” iborasi tarjimada “*og‘zini juftlamoq*” tarzida ifodalangan. O‘zbek tilining izohli lug‘atida bu ibora quyidagicha izohlangan: “**Og‘iz juftlamoq** kim? gapirishga hozirlanmoq. Varianti: **og‘zini juftlamoq** kim?[o‘zining]. Sinonimi: **labini juftlamoq** kim?[o‘zining]; **og‘iz rostlamoq** kim?”[4, 369]. Yuqoridagi tahlillardan ko‘rinib turibdiki, tarjimon har bir ibora yoki so‘z birikmasini o‘zbek tilidagi milliy mentalitetga, kontekstga va badiiy uslubga mos tarzda erkin tarjima qilgan. Ayniqsa, “yo‘l bermoq”, “nazari past”, “og‘zini juftlamoq” kabi iboralar orqali faqat semantik emas, balki stilistik va emotsional muvofiqlik ham ta‘minlangan. Bunday yondashuv badiiy tarjimaning muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biridir. Tarjimada faqatgina tilshunoslik emas, balki madaniy kompetensiya va uslubiy sezgi ham muhim rol o‘ynaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Badiiy asar va hikoyalarda muallif estetik maqsadlarini ro‘yobga chiqarish, qahramonning ichki dunyosi va xarakterini ochib berish, milliy mentalitet hamda madaniy qatlamlarni ifodalashda obrazli ifoda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, ingliz tilidagi badiiy matnlarda uchraydigan metonimiya, metafora, kinoya kabi stilistik vositalar nafaqat estetik go‘zallik yaratadi, balki o‘quvchi tasavvurini jonlantirib, matn mazmunini yanada boyitadi.

Obrazli ifodalarni tarjima qilish tilshunoslikning eng murakkab va mas’uliyatli yo‘nalishlaridan biridir. Bunday birliklarni boshqa tilga o‘girishda nafaqat leksik, balki stilistik va madaniy jihatlarni ham hisobga olgan holda, adekvat tarjima variantini tanlash talab etiladi. Tarjimon badiiy matnda uchraydigan obrazli ifodalarni semantik kontekst va madaniy asoslar doirasida chuqur tahlil etgan holda, ularning ma’no va ta’sir kuchini yo‘qotmagan holda maqsadli tilga o‘tkazishi lozim.

Badiiy matnlarda obrazli ifodalar faqat tashqi ko‘rinishni emas, balki qahramonning ichki holati, kechinmalari va psixologik ahvolini ham kitobxonga yetkazish vazifasini bajaradi.

Umuman olganda, obrazli ifodalar va so‘z birikmalarining tarjimasi nafaqat lingvistik, balki madaniy-semiotik kompetensiyalarni ham talab qiladi. Yuqori darajadagi tarjima sifati, aynan shu elementlarning stilistik mosligi, ifodaviy boyligi va kontekstual adekvatligi bilan bevosita bog‘liqdir.

Amerika adabiyotining yirik namayondalari E.Xemingueyning “Cat in The rain” (“Yomg’irda qolgan mushuk”); “Old man at the bridge” (“Ko‘prikdagi chol”); M.Tvenning “Mistaken identity” (“O‘xshatish”) hikoyalarini ruscha va o‘zbekcha tarjima nusxalarini yaratgan T.Ozerskoy, L.Kislova, O.Otaxon, Sh.Usmonxo‘jayev kabi katta avlod tarjimonlari hamda yosh avlod tarjimonlari Q.Ochil, Q.Yusupova, U.Ali, O’.Ravshanlarning tarjimalari asliyat bilan qiyosiy tahlil etilib, adekvatga yaqinlik masalasi oydinlashtirildi;

Bu tahlillarda katta avlod tarjimonlarining bilvosita rus tili orqali amalga oshirilgan tarjima nusxalaridagi ijodiy yondoshuvi, asliyat variant ruhini aniq va to‘liq his etganligi, so‘z va iboralarga mos ekvivalent topa olganligi, biroq rus tarjimoni yo‘l qo‘ygan xatolar ularda ham takrorlangani ko‘rsatildi; yosh avlod tarjimonlari bevosita asliyatdan tarjimini amalga oshirgan bo‘lsalarda, tajribasizlik va asar ruhini to‘liq anglab yetmagani uchun ham ba’zan kamchiliklarga yo‘l qo‘ygani qiyosiy tahlillarda yoritib berildi.

Hozirgi Amerika hikoyachiligining yangi namoyondalari J.Epshteyn, B.Jensen, R.Kesey, S.Kim, E.Kayl, R.Russo, K.Uolbertlarning hikoyalari matni asliyat bilan qiyoslanib, tarjimonlarning so‘z birikmalari, frazeologizmlar, obrazli ifodalarni o‘zbek tilida muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz teng ekvivalentlik asosida “beat up” - “itday kaltaklar edi”; “on fire with ambition”- “yulduzni benarvon urmoq”; hamda transformatsiyon tarjima usuli “hypercritical” - “po‘stagini qoqmoq” (sifat so‘z turkumi o‘rniga ibora ishlatish) matnga emotsional teranlik va milliylik bag‘ishlagani tahlililarda dalillandi.

XULOSA

Amerika hikoyalari misolida olib borilgan tahlillar shuni ham ko‘rsatdiki, frazeologik birliklar ko‘pincha personajlarning ruhiy holatini, milliy mentalitetni hamda voqea-hodisalarning badiiy tasvirini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bois ularni tarjima qilishda tarjimon matnning umumiy uslubini, kontekstini va muallifning badiiy niyatini chuqur anglab, mos tarjima strategiyasini tanlashi zarur. Aks holda frazeologik birliklarning obrazlilik xususiyati yo‘qolishi yoki matnning badiiy ta’sirchanligi kamayishi mumkin.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, frazeologizmlarni tarjima qilish jarayonida muqobillik va transformatsiya usullari o‘zaro uyg‘un holda qo‘llanilgandagina matnning semantik, stilistik va madaniy xususiyatlari to‘liq saqlanadi. Bu esa tarjimaning sifatini oshirish hamda badiiy asarning estetik qiymatini boshqa til o‘quvchisiga yetkazish imkonini beradi.

Umuman olganda, Amerika hikoyalari asosida olib borilgan mazkur tadqiqot so‘z birikmalari va frazeologizmlarni tarjima qilishda muqobillik va transformatsiya tamoyillarining muhimligini ko‘rsatadi. Bunday yondashuv badiiy matnning mazmuniy chuqurligi, obrazlilik darajasi va milliy-madaniy xususiyatlarini saqlagan holda tarjima qilishga xizmat qiladi hamda tarjimashunoslik nazariyasi va amaliyoti rivojiga muhim hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Хомидий Х., Абдуллаева Ш., Иброҳимова С. Адабиётшунослик терминлари луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1970, - Б. 217.
2. <https://www.jstor.org/stable/20464597>
3. Эпштейн Ж. Укагинам Илай / Америка ҳикоялари. – Тошкент: SMI-ASIA, 2011. – Б. 20.
4. Rahmatullayev Sh., Mahmudov N., Xolmonova Z., O‘rozova I., Rixsiyeva K. O‘zbek tili frazeologik lug‘ati. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashryot-matbaa ijodiy uyi, 2022. – B. 562.